

Germanizmi v malečniškem govoru

Alenka Valh Lopert

Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za prevodoslovje,
Koroška cesta 160, SI 2000 Maribor, alenka.valh@um.si

DOI <https://doi.org/10.18690/um.ff.8.2022.4>

ISBN 978-961-286-684-6

V prispevku so predstavljeni germanizmi v govoru Malečnika pri Mariboru, ki je umeščen med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine. Analizirani so samostalniški germanizmi, vezani na kuhinjo in kulinariko; izvor in pomenska razlaga sta preverjena in potrjena v različnih etimoloških virih, sprejetost oz. nesprejetost ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje pa v sodobnih enojezičnih slovenskih slovarjih.

Ključne besede: germanizmi, govor Malečnika, zahodni slovenskogoriški govori, panonska narečna skupina

The article discusses Germanisms in a contemporary speech of Malečnik near Maribor. The Malečnik local speech is a Western Slovenske gorice sub-dialect and belongs to the Pannonian dialect group. The analysis includes nouns of German origin which are thematically related to kitchen and cuisine. Their German origin and semantic interpretation are verified and confirmed in different etymological dictionaries; their inclusion or non-inclusion and their labeling according to their social register in contemporary dictionaries are also presented.

Keywords: Germanisms, the Malečnik local speech, the Western Slovenske gorice sub-dialect, the Pannonian dialect group

Uvod

Gre za izbor iz gradiva, ki so ga pripravili (in še zbirajo) prebivalci kraja za malečniški slovar narečnega besedja. Popis besedja zajema nekaj čez 1000 iztočnic (703 samostalnice, 190 glagolov, 90 pridevnikov in le nekaj drugih besednih vrst). Za prispevek so izbrani le samostalniški germanizmi, vezani na dve tematiki, in sicer kuhinjo in kulinariko (*ajeršpajz, beštek, cukr, esihflajš, frouštikl, germ ...*). Malečniški govor dialektologi umeščajo med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine. Zaradi geografskih, zgodovinskih in političnih razlogov je v govoru naselij, ki

sestavljajo kraj, veliko besedja nemškega izvora, to bo preverjeno in potrjeno v različnih jezikovnih virih, dodana bo pomenska razlaga, predstavljeni bosta tudi sprejetost oz. nesprejetost v sodobne slovarje ter označenost oz. neoznačenost glede na socialnozvrstne kvalifikatorje.

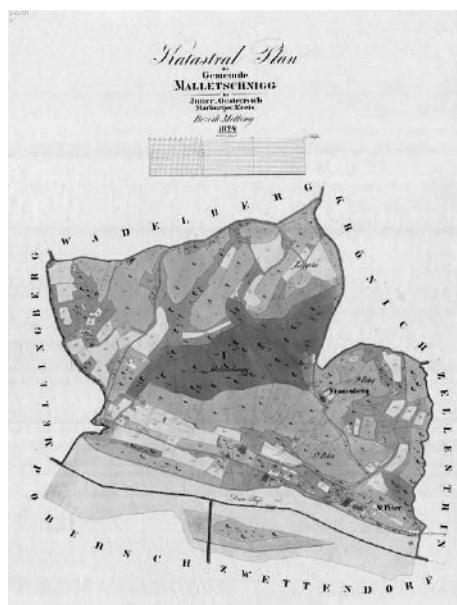
O kraju

Naselje Malečnik (Vrišer 1976: 3–4) je del Mestne občine Maribor, od mesta oddaljeno približno štiri kilometre. Leži na levem bregu reke Drave vzhodno od Maribora v jugovzhodnem delu Slovenskih goric, in sicer med Pesniško dolino in reko Dravo. V prvih zapisih leta 1236 se je kraj imenoval »Sv. Peter pri Mariboru«, in sicer kot župnija Sv. Petra na skali pri Mariboru (na nadmorski višini ok. 250–350 m). Danes predstavlja središče Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče, kjer ima sedež večina ustanov in organizacij, in jo sestavlja devet zaselkov (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>). Poleg Malečnika, ki na severu meji na Vodole in Hrenco, na zahodu na Meljski hrib, na jugu na Dravo in na vzhodu na Celestrino, so to še: Celestrina, razloženo naselje leži ob glavni cesti Malečnik–Lenart; Grušova, od središča Malečnika najbolj oddaljeni zaselek; Hrenca, zaselek s številnimi vinogradi in vinskimi kletmi; Metava, najvzhodnejši zaselek z razvitima sadjarstvom in vinogradništvom; Nebova z vinogradniškimi in sadjarskimi kmetijami, obrtjo; Ruperče, razteza se v smeri Pesniške doline; Vodole, najbolj zahodni zaselek v kraju z vinsko cesto ter bogato vinsko in kulinarčno ponudbo, in Trčova, največji zaselek, ki meji na reko Dravo in na vzhodu na Zgornji Duplek. V središču Malečnika je farna cerkev Sv. Petra iz leta 1236, nad njo se vzpenja hrib Gorca (347 m n. m.) s cerkvijo sv. Marije na Gorci iz leta 1517 in kapelicami križevega pota na Gorco (prav tam). Kraj se lahko pohvali s pestro naravno, kulturnozgodovinsko in sakralnokulturno ter turistično ponudbo (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>). Vrišer (1976: 3–4) natančno popiše oba umetnostna spomenika v kraju, in sicer starejšo župnijsko cerkev sv. Petra, ki stoji na strmem bregu Drave. Ob tem pojasnjuje, da je »[...] ta cerkev imela prednico, ki je stala do leta 1730 bliže Dravi. Od te je ostal zvonik, na katerem se še pozna, da je bila prvotna cerkev nižja od sedanje.« Cerkev danes spada med pomembnejše baročne spomenike. Prav tako (po Franu Kovačiču) navaja, da naj bi prvo cerkev postavili malteški vitezi, lastniki velikih posestev v okolici Malečnika. Tukaj naj bi bil »[...] že v 13. stoletju vikariat s cerkvijo, mariborska mestna fara pa je imela na malečniškem ozemlju dominikalno

posest in je pobirala desetino« (prav tam). Cerkev Marija na Gorci ima letnico 1517 in spada med gotske oz. poznogotske spomenike.

Danes imajo v kraju sedež Osnovna šola Malečnik, Vrtec Čebelica Malečnik, Zdravstveni dom Malečnik, Prostovoljno gasilsko društvo Malečnik, Krajevna skupnost Malečnik - Ruperče, Župnija Sv. Petra Malečnik, Moški pevski zbor Malečnik; Društvo mladih Malečnik, Lovska družina Malečnik (spletni vir Malečnik: <https://malecnik.si>).

O imenih naselij izhajamo iz raziskav Torkarja (2021 po Torkar 2016: 146–147), ki v svojih razpravah pojasnjuje, da je »[...] v Republiki Sloveniji in zamejstvu [...] izpričanih najmanj 1500 zemljepisnih imen, izpeljanih iz slovanskih osebnih imen, od tega je dve tretjini krajevnih imen«. Mednje šteje (Torkar: osebna korespondenca 2021)¹ tudi poimenovanja nekaterih naselij Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče:

*V krajevni skupnosti Malečnik je kar pet od devetih imen naselij izpeljanih iz slovanskih (staroslovenskih) osebnih imen: Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova. V bližini ležita tudi naselji Dragučova in Zrkovci, katerih imeni sta prav tako tvorjeni iz nekdanjih domačih (predkrščanskih) osebnih imen, namreč *Dragota in *Zverko (psl. *Zvěřьko).*

Slika 1: Malečnik. Katastrski načrt iz l. 1824.

Vir: <http://arsq.gov.si/query/detail.aspx?ID=209293>

¹ Silvu Torkarju se zahvaljujem za posredovane podatke o etimologiji krajevnih imen. Silvo Torkar: *O imenih Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova*. (Osebna korespondenca 17. 9. 2021.) Za potrebe tega prispevka samo povzemam kratke predstavitve, celota bo avtorsko zapisana in objavljena v slovarju malečniškega govora.

Prav tako Torkar (osebna korespondenca 2021) podaja za večino naselij Krajevne skupnosti Malečnik - Ruperče osnovne imenske oblike, prve omembe in nastanek imena:

- Malečnik (slika 1): Torkar pojasnjuje, da je krajevno ime *Malečnik* nastalo »[...] s prenosom z enakega ledinskega oz. gorskega imena; izpeljano je s svojilno pripono *-jъ* iz slovanskega manjšalnega osebnega imena **Maleta* oz. **Male* (k dvočlenskemu imenu *Maligoj*, ohranjenemu v priimku *Maligoj*), iz česar je nastal najprej **Maleč hrib* ali **Maleča gora*, kar je bilo nato poenobesedeno v *Malečnik* oz. **Malečnica*«.
- Metava: krajevno ime *Metava* je nastalo s prenosom »[...] z enakega gorskega imena **Metava gora*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *gora*«.
- Nebova: krajevno ime *Nebova* je nastalo s prenosom »[...] z enakega vodnega imena **Nebova voda*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *voda*; potok *Nebova* se danes imenuje *Žitečki potok*«.
- Celestrina: krajevno ime *Celestrina* je »[...] izpeljano s pridevniško pripono *-bn-* iz slovanskega osebnega imena **Želestryjъ* in se je morda nanašalo na vas, torej **Želestryjъna vьsъ* (ves)«.
- Trčova: krajevno ime *Trčova* je nastalo s prenosom »[...] z enakega gorskega imena **Trčova gora*, vendar z opustitvijo imenskega jedra *gora*«.

Umestitev govora Malečnika v narečno skupino

Govor Malečnika je umeščen med zahodne slovenskogoriške govore panonske narečne skupine.

V Ramovševi klasifikaciji narečij v *Dialektih* (1935: XXXI–II) je navedenih sedem narečnih skupin, in sicer: gorenjska, dolenjska, štajerska, panonska, koroška, primorska ter rovtarska.

Govor enega od zaselkov, ki sestavljajo naselje Malečnik, in sicer Metave, je dialektološko na ravni vokalov analizirala Zorko (1993: 204) in ga opredelila (še po takrat veljavni delitvi) kot »zahodno goričansko narečje«. Temelječ (Zorko 1994: 330–333) na Ramovševi delitvi in *Karti slovenskih narečij* Logarja in Riglerja ga je namreč uvrstila »[...] vzhodno od črte Šentilj–Maribor–Zlatoličje–Polškava–Pragersko–Majšperk–Dončka gora–Macelj [...] v panonsko narečno skupino, ki jo sestavljajo prekmursko, *goričansko*, prleško in haloško narečje, vsako z več podnarečji in govori«. Koletnik (2001: 38–40) je Ramovševo (1935) umestitev govora Malečnika v severovzhodno štajersko narečje preimenovala v slovenskogoriško narečje.

Zaradi možne zamenljivosti s poimenovanjem govorov na Goričkem [...] predlagala (1) preimenovanje goričanskega narečja v slovenskogoriško narečje (Bregant 1995); (2) delitev slovenskogoriškega narečja na zahodno in vzhodno podnarečje (Koletnik 1999).

Tako danes malečniški govor prištevamo v panonsko narečno skupino, in sicer med zahodne slovenskogoriške govore, meja med vzhodnimi in zahodnimi slovenskogoriškimi govori je razvidna tudi s karte v Koletnik (2001: 297). Govor Malečnika do sedaj še ni bil dialektološko opisan.

O germanizmih v Mariboru in okolici

Šekli (2015: 42) o prevzemanju besed iz sosednje nemščine piše, da je »s/lovenska kultura [...] (bila) tako več kot tisoč let v intenzivnem stiku z nemško govorečo kulturo, slovenski jezik pa ves ta čas intenzivno pod vplivom nemškega«.

V članku obravnavam germanizme, ki so po Toporišiču (*Enciklopedija slovenskega jezika*, dalje ESJ; 1992: 47) opredeljeni kot: 1. Iz nemščine *prevzeta* jezikovna prvina, zlasti besedna in v knjižno normo ne sprejeta, npr. *merkati*, *ketna*, *fleten*, *fejst*, *lavfati*, *viža*, *ohcet*, *gnada*, *fara*. Tudi skladenjska (*hoditi k nogam*, *ta hiša tiga človeka*), redkeje pravopisna (*odkod* 'woher') ali izgovorna (*/münstər/*); 2. Iz nemščine *prevzeta* prvina sploh.

Pojem *prevzeta prvina* je Toporišič uvedel že leta 1971 (Toporišič 2006: 62–63), v ESJ pa jo opredelil (Toporišič 1992: 218) kot besedo, ki se v kateri jezik dobi iz kakega drugega jezika (ali v knjižni jezik iz kakega narečja istega jezika). Nastopa a) kot občno ime (t. i. *sposojenka*, če je povsem prilagojena jeziku prevzemalca; če ni prilagojena, gre za *tujke*) ali b) lastno ime (gre za podomačena, polcitatna imena). Za *izposojenko* (prav tam: 68) je uvedena kazalka na *sposojenka* (299): beseda (besedna zveza), ki je prišla iz drugega jezika in je popolnoma prilagojena zgradbenim lastnostim prvin slovenskega (knjižnega) jezika.

Tudi Breznik (Snoj 2005: 113–122) je prevzete besede delil na izposojenke in tujke, Ramovš pa se je zavzemal, da bi v obseg etimološki slovar slovenskega jezika zajeli tudi vse izvorno tuje besede, ki jih je *živi jezik po svoje prekvasil*. Breznik je trdil, »da se tujke navadno uporabljajo v znanosti, v tehniki, v omikanem svetu, da so posledica izobrazbe«. Iz tega izhaja tudi Snojeva definicija:

Osnovna razlika med izposojenko in tujko je torej ta, da je izposojenko preprosto ljudstvo vpeljalo iz sosednjega narečja tujega jezika v svoje narečje, tujka pa je prevzeta

beseda, ki jo je v slovenski knjižni jezik iz tujega knjižnega jezika vpeljal izobraženec. Povedano še krajše: izposojenka je ljudska, tujka pa knjižna prevzeta beseda. Izhodiščna pozicija izposojenke je govorjeni jezik, praviloma narečje, izhodiščna pozicija tujke pa napisani, praviloma knjižni, pogosto strokovni jezik. (Snoj 2005: 113)

Maribor in okoliški kraji so bili prav zaradi zgodovinskih razlogov in dolge meje s sosednjo Avstrijo pod velikim vplivom germanskega besedja. Slovanski naseljenci so že v 8. st. prišli v stik z južnonemškimi, bavarskimi, plemeni, ta so prodirala s SZ proti JV. Tako odnosi med slovenščino in nemščino obstajajo že več stoletij, vplivi na različne jezikovne ravnine – tako v fonologiji, pisavi, oblikoslovju, besedju, morfemati, na skladenjski ravnini, v frazeologiji – so vsekakor razumljivi (Toporišič 1991: 13–18). Prav neposreden stik slovenskega in nemškega jezikovnega (seveda tudi geografskega in zgodovinskega) prostora se kaže tudi v knjižnem jeziku, v katerega so mnoge iz nemščine ali prek nje prevzete besede že toliko vpete, da jih ne čutimo več kot germanizme niti v slovarskih priročnikih niso stilno označene:

To pomeni, da je izposojenka praviloma beseda, ki je iz enega sosednjih narečij (beneške italijanščine, tergestinščine, furlanščine, bavarske, tirolske nemščine, zahodne madžarščine, kajkavske ali čakavske hrvaščine, romščine) prešla v sosednje slovensko narečje in od tod eventualno v druga slovenska narečja ter v knjižni jezik. Slovenščina je tako besedo po svoje prekvasila le po potrebi. (Snoj 2005: 114)

Številni germanizmi še živijo v stičnih narečjih, ki obdajajo Maribor, tj. koroških, štajerskih in panonskih (Zorko 1988/89, Koletnik 2004, 2005, Rajh 2004, Stramljič Breznik 2004), ti vplivajo tudi na mariborsko mestno govorico, pojavljajo se tudi v govoru mariborskih medijev (Valh Lopert: 2007, 2008, 2009).

Tako so danes izvorno nemške besede v knjižni slovenščini popolnoma nezaznamovane, kot so *bakla* iz srvn. *Vackel*, *cimet* iz star. nem. *Zimmet*, danes *Zimt*, *pônev* iz stvn. *Pfanna* (Snoj 2005: 114).

Med tujke (za sestavo slovarja tujk) spadajo:

[...] le tiste besede, ki so jih slovenski izobraženci od 16. stoletja dalje vnesli v slovenski knjižni jezik iz drugih tujih jezikov in ki se še danes uporabljajo ali bi se lahko uporabljale, in sicer ne glede na to, ali se pišejo citatno (jazz) ali podomačeno (džéz). Poleg tega bi bilo v slovar tujk upravičeno uvrstiti tudi tiste slovenske izpeljanke iz tujk, ki so dejansko žive, npr. jazzovski oz. džézovski. (Snoj: 2005: 117)

Germanizmi so v slovenski jezikovni sistem vpeti (Valh Lopert 2008: 123–137) do te mere, da tvorijo nove, (po Toporišiču) ne več prevzete

besede, in sicer se kaže to, recimo, pri samostalniku z oblikoslovnega vidika v oblikospreminjevalnih vzorcih: a) tvorba števila (v teh primerih množine) po pravilih slovenskega jezika: *cajt* > *cajtih*, *ketna* > *ketnami*, *froc* > *froci*; b) sklanjanje v vseh sklonih: *taca* > na *tacah*, s *tacami*; *cajt* > v *cajtih*; *drek* > *dreka*, v *dreki*; *furm* > nima *furma*; *kelnarca* > *kelnarco*; *kuferam* > iz *kuferama*; *lata* > *lato*; *luft* > po *luftu*; *tepih* > *tepiha*; *ketna* > s *ketnami* (in število); *taca* > na *tacah* (in število). Prav tako se prilagajajo glagoli, in sicer s tvorbo osebnih in neosebni glagolskih oblik: *bankrotirati* > *bankrotiramo*; *cvikati* > *zacvikal*; *forsirati* > ne *forsirat*; *frotirati* > *sfromtiram*; *glihati* > *zglihaj*; *haklati* > *zahaklal*, *zahaklano*; *heftati* > *priheftal*; *komplificirati* > *komplificiraj*; *kušniti* > *kušnla*; *pucati* > se ne *spuca*, *spuče*; *špricati* > *špricajo*, ne moremo *špricati*, za *špricat*, za *špricanje*; *štirati* > *štima*, ne *štima*; *zadihtati* > *zadihtamo dol*. Z besedotvornega vidika pa prevzemajo domača besedotvorna obrazila, torej lahko tvorijo iz samostalnika nov samostalnik: *frizer* > *frizerstvo*, *frizura* ali pridevnik > *frizerski* (salon), v *frizerski* (šoli); iz glagola prislov: *glihati* > *glih* ali samostalnik *špricati* > *špricanje*. Besed, tvorjenih iz prevzetih s pomočjo domačih besedotvornih obrazil, ne obravnavamo več kot prevzete; gre za t. i. *na pol prevzete* besede, in sicer upravičeno le glede na njihov morfološki sestav (Toporišič 1992: 218.)

Nekatere iz nemščine prevzete besede se glasoslovno in s svojimi slovnimi lastnostmi niso bistveno spreminjale (*'cuker* 'sladkor'), druge so se spremenile do neprepoznavnosti (*'puvati* ← *bauen* 'graditi') (Rajh 2002: 123; Stramljič Breznik: 2004).

Stramljič Breznik (2004: 332) je analizirala sto samostalniških germanizmov v govoru Metave z vidika morfoloških prilagoditev spremembam, ki jih »doživijo besede jezika dajalca, v tem primeru nemščine, med prilagajanjem v jeziku prejemniku, tj. v enem izmed govorov zahodnega slovenskogoriškega podnarečja, in procesa, v katerem se morfološki zakoni jezika prejemnika uveljavljajo v prevzeti besedi«. Raziskala je samostalnike glede na spol, nekateri ga pri prenosu v slovenščino ohranjajo: *oma* ž. sp. iz nem. ž. sp. *die Oma*; *švoger* m. sp. iz nem. m. sp. *der Schwager*; nekateri spol spremenijo – *kloster* m. sp. iz nem sr. sp. *das Kloster*, *glaš* m. sp. iz nem sr. sp. *das Glas* itd. (Stramljič Breznik 2004: 332).

Podrobneje je o prevzemanju besedja iz nemščine v slovenščino pisal tudi Šekli (2015: 42):

V zgodovini je ves čas prihajalo do prevzemanja besedja iz narečne nemščine, in sicer južne bavarske visoke nemščine oz. njenih časovnih različic (to so stara, srednja in nova južna bavarska visoka nemščina) v narečno slovenščino, v moderni dobi

(predvsem v 19. in v prvi polovici 20. stoletja) pa tudi iz knjižne nemščine v knjižno slovenščino.

Časovno jih omejuje glede na čas prevzemanja, tj. do ok. 800 n. š. kot starejše germanizme, od ok. 800 n. š. kot mlajše germanizme, pri čemer so »južnoslovanski jeziki prevzemali iz visoke nemščine, zahodnoslovanski jeziki iz visoke in spodnje nemščine, vzhodnoslovanski jeziki predvsem iz skandinavskih jezikov. Med mlajše germanizme v slovanskih jezikih spadajo tudi t. i. nemčizmi, tj. nemške izposojenke v slovenščini« in »da je mogoče reči, da starogermanske izposojenke v praslovanščini izvirajo iz gotščine (iz obdobja ok. 150–375 n. š.) ali iz zahodnogermanskih jezikov (iz obdobja ok. 500–800 n. š.)« Poleg tega so se pojavile t. i. kulturne izposojenke, »ki so posledica ‘modernizacije življenjskih odnosov’, katerega središče je bilo navadno predvsem nemško govoreče mesto, ki je slovensko govorečemu podeželju posredovalo besedje s področja cerkvenega življenja, uprave, trgovine in obrti v obliki cehovstva (tehnično izrazje, poimenovanja za poklice)« (Šekli 2015: 32–38).

Gradivo in namen analize

Germanizmi za analizo so izbrani iz narečnega besedja, ki so ga prebivalci Malečnika ljubiteljsko zbrali kot gradivo za slovarček današnjega govora Malečnika. Izkazan a) nemški izvor in njihova pomenska razlaga bosta preverjena in potrjena v več priročnikih, in sicer kot relevantna vsaj v enem od naslednjih virov: 1. Bezlajev *Etimološki slovar slovenskega jezika* (B), 2. Snojev *Slovenski etimološki slovar* (Sn), 3. Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (P), 4. *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*, Striedter-Temps (ST), in po potrebi 5. Debenjakov *Veliki nemško-slovenski slovar* (D); b) predstavljeni bosta tudi sprejetost oz. nesprejetost v oba normativna priročnika SSKJ² in/ali SP 2001 ter označenost oz. neoznačenost besed glede na socialnozvrstne kvalifikatorje.

Nabor za prispevek izbranih samostalnikov zajema tri tematske sklope, in sicer vezane na:

- (a) hrano in obroke, teh je 39: *ajeršpajz, ajnpren, anmohc, aufšnit, bleki, cukr, esihflajš, frouštikl, germ, kartofl, klecnprot, klojci, knidl, knubloh, košta, krap, kretleh, kumič, kurbus, lorbek, luštek, marula, mela, nudlči, pac, pohendl, puter repincl, ribezl, šmorn, šnicl, šnitka, šnitleh, špeh, štaubcuker, te, zaus, zemft, žemlprenzni;*

- (b) pijačo/tekočine, ti so 3: *čvič, jesih, krahr!*;
 (c) pripomočke/posodo, teh je 18: *bajndlek, beštek, kibla, korp, kuhla, pleh, pretl/pritl, protfan, protror, ribežl, rink, špeh mašin, šporherd, šprudl, talar, trahtar, tringlazl, vaga.*

Namen analize je prikazati izvor in pomen v malečniškem govoru še živih in aktivno rabljenih germanizmov ter jih ohraniti za zanamce. Analiza sledi naslednjemu vzorcu: 1) iztočnica je zapisana v poknjiženi obliki krepko, dodani sta slovnični lastnosti za roditelj ednine in spol; 2) za znakom < sledi prevzet samostalnika iz nemščine s členom za spol; 3) za predlogom iz/preko je dodana etimologija glede na vire (legenda krajšav)²; 4) pod enojnim narekovajem sledi slovenski pomen; 5) ločeno za pomišljajem (–) sledijo podatki o vključenosti v oba normativna priročnika in socialno-zvrstni kvalifikatorji.

Iztočnice niso zapisane glede na dialektološko transkripcijo, saj nas zanimata samo izvor in pomen.³ Germanizmi si sledijo po abecednem redu.

- (1) **ajeršpajz** -a m < Eierspeise, die; (D), 'cvrtnjak, jed iz jajčnega testa, ocvrta na maščobi';
- (2) **ajnpren** -a m < Einbrenn, die (D), 'prežganje';
- (3) **anmohc** -a m < Eingemachtes, das; iz avstr. bav. nem. Eingemachtes (ST, B, Sn); SP: nek. ljud., 'obara, juhi podobna jed s kuhanim mesom in zelenjavo';
- (4) **aufšnit** -a m < Aufschnitt, der (D) 'narezek';
- (5) **bajndlek** -a m (bajdl) < Wandl, das; iz bav. *baidl, *baidling poleg Wandl, Reindel 'ponev' (B); (? Beidhändigkeit, die, obojeročnost (D)), 'globoka, glinasta posoda';
- (6) **beštek** -a m < Besteck, das (D) 'pribor';
- (7) **bleki** -a m < Flecken, die; iz stvn. flęc, flęcho, srvn., vlęc, vlęcke 'krpa', mn. flaki (ST, B, P) 'vampi';

² LEGENDA: avstr. bav. nem. – avstrijsko bavarsko nemško; bav. – bavarsko; bav. dial. – bavarski dialekt; kor. nem. – koroško nemško; lat. – latinsko; nem. – nemško; nvn. – novovisokonemško; pgerm. – pragermansko; srvn. – srednjevisokonemško; srvn. – srednjevisokonemško; star. nem. – staronemško; stvn. – starovisokonemško.

³ Za slovar bo iztočnice dialektološko zapisala in opremila Mihaela Koletnik.

- (8) **cukr** -a m < Zucker, der; preko nvn. iz it. *zucchero* (ST, B, P) ‘sladkor’;
- (9) **čvič** -a m (cviček) <; iz srvn. *zwicken* ‘trgati’, bav. dial. *gezwickte Milch* ‘mleko, ki se je ravno začelo kisati’; etwas Saures, bes. ein saures Getränk ‘kislo vino’ (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nar., SP 2001 pokr., ‘zelo kisla pijača’;
- (10) **esihflajš** -a m < Essigfleisch, das (D) ‘kislo meso’;
- (11) **frouštikl** -a m < Frühstück, der; iz avstr. bav. nem. *Früstück* (ST, B) ‘zajtrk’;
- (12) **germ** -a m < Germ, der (D), ‘kvas’;
- (13) **jesih** -a m < Essig, der; iz stvn., srvn. *eʒʒih* (lat. *acētum*) (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘kis’;
- (14) **kartofl** -a m < Kartoffel, die (P) ‘krompir’;
- (15) **kibla** -a s < Kübel, der; iz avstr. bav. nem. *Kübel* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. pog., ‘vedro’;
- (16) **klecnpot** -a m < Klötze, die; iz srvn. *klotze + Brot*, das, (-/e/s, -e), ‘sadni kruh’;
- (17) **klojci** -a m < Klötze, die; iz srvn. *klotze* (ST, B, P), ‘narezano posušeno sadje’;
- (18) **knidl** -a m < Knödel, der; iz avstr. bav. nem. *Knödel* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘cmok’;
- (19) **knubloh** -a m < Knoblauch, der; iz avstr. bav. nem. *Knoblauch*, srvn. *knobelouch*; (ST, Sn, P), ‘česen’;
- (20) **korp** -a m < Korb, der; iz srvn. *korbe*, stvn. *churba*, nem. *der Korb* (ST, B, Sn, P); ‘košara’.
- (21) **košta** -e ž < Kost, die; iz srvn. bav. *Koste*, *kost* (Speise, Lebensmittel), nvn. *Kost*, srvn. bav. *Kosten* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud., ‘hrana, jed, živilo, zaloga hrane’;
- (22) **krahrl** -a m < Kracherl, das (D), ‘peneča limonada/oranžada’;
- (23) **krap** -a m < Krapfen, der; iz stvn. *crāpfō*, srvn. *Krāpfe*, nvn. *Krapfen* (ST, B, Sn, P), ‘krof’;
- (24) **kretleh** -a m < Kraut, das (Kräuter) (D), ‘zelišče’;

- (25) **kuhla** -e ž < Kochlöffel, der, (P); (verjetno iz stvn. kohhōn ‘kuhati’, iz lat. coquere ‘kuhati’ (Sn)) ‘kuhalnica’;
- (26) **kumič** -a m < Kümmel, der; iz bav. avstr. kümm, starejše kumm, stvn. chumi, chume (B, P), ‘kumina’;
- (27) **kurbos** -a m < Kürbis, der (D), ‘buča’;
- (28) **lorbek** -a m < Lorbeer, der; iz srvn. Lôrber, stvn. lôrberi, nvn. Lorbeer (ST, B, S), ‘lovor’;
- (29) **luštek** -a m < Liebstockel, der; iz srvn. lübestecke, stvn. lubestëcco (ST, B, Sn, P), ‘luštrek’;
- (30) **marula** -e ž < Marille, die; iz bav. avstr. Marille, (Sn, P), ‘marelica’;
- (31) **mela** -e ž < (mleti, mel) Mehl, das, Mahlen, das; iz stvn. molan > mahlen, (Sn, P; D), ‘moka od prvega mela’;
- (32) **nudlči** -a m < Nudel, die; iz bav. avstr. Nudel (ST, B, P);
– SSKJ² nižje pog., ‘testenina, rezanec, makaroni’;
- (33) **pac** -a m < (pacati) Beizen, das; iz bav. baissen, nvn. beizen (ST, B), ‘pacati, mehčati, lužiti’;
- (34) **pleh** -a m < Blech, das; iz srvn. blëch v bav. izreki plëch, bav. plech ‘pločevina, pekač’; ‘pekač’ (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknoj. ljud.;
- (35) **pohendl** -a m < Backendl, das (D), ‘pohana piška’;
- (36) **pretl/pritl** -a m < Brett, das (D), ‘deska’;
- (37) **protfan** -a m < Pfanne, die; iz bav. avstr. refleksa za srvn. *brat-pfanne*, zloženo iz srvn. *braten*, nvn. *braten* ‘peči’ in srvn. *pfanne*, nvn. *Pfanne* ‘ponev’ (B), ‘pekač’;
- (38) **protror** -a m < Bratofen, der, Backröhre, die (D), ‘pečica’;
- (39) **puter** -a m < Butter, die; iz bav. avstr. Putter, srvn. butter, nvn. Butter (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog., ‘surovo maslo’;
- (40) **repincl** -a m < Rapünzchen, das, Rapunzel, die; iz kor. nem. *Rapünzel* ali star. nem. *Rapintzle*, *Rapüntzle*, kar ustreza knjiž. *Rapunzel*; (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nar. vzhodno, ‘motovilec’;

- (41) **ribežl** -a m < Reibeisen, das; zloženska iz srvn. *rīben*, nem. *reiben* 'ribati', in *īsen*, nem. *Eisen* 'železo', 'železo za ribanje' (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² brez kvalif., 'strgalo';
- (42) **ribezl** -a m < Ribisel, die; iz bav. avstr. Ribis(e)l (ST, B, Sn);
– SSKJ² brez kvalif., 'ribez';
- (43) **rink** -a m < Ring, der; iz bav. nem. *Rinken* 'zaponka', iz pgerm. **hrengjōn* 'nekaj okroglega', delno iz srvn. *rinc*, nem. *Ring* 'krog, obroč, prstan', iz pragerm. **hrenga-* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² nižje pog.; SP 2001 neknoj. ljud. 'obroč';
- (44) **šmorn** -a m < (šmoren) Schmarren, das; iz nem. *Schmarren* v enakem pomenu, prvotno 'kašasta, mastna masa', sorodno z nem. *Schmer* 'salo', *schmieren* 'mazati'; (ST, B, Sn);
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknoj. ljud.: 'praženec';
- (45) **šnicl** -a m < Schnitzel, das; mlajša izposojenka iz nem. *Schnitzel* (ST); 'zrezek';
- (46) **šnitka** -a m < Schnittsalat, der (D); 'rezivka';
- (47) **šnitleh** -a m < Schnittlauch, der; iz nvn. *Schnittlauch*, stvn. *snitalouh*, zloženo iz srvn. *snite* 'rezina' in *louh* 'čebula' (ST, B); 'drobnjak';
- (48) **špeh** -a m < Speck, der; iz bav. srvn. *spēch*, varianta srvn. *Spēc*, nvn. *Speck* (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² pog., SP 2001 neknoj. pog.; 'salo, slanina';
- (49) **špeh mašin** -a m < Speck, der (D) 'slanina'; Maschine, die 'stroj' vir;
- (50) **šporherd** -a m < (špôrhert pri Sn, šporget pri B) Sparherd, der; iz nem. *sparen* 'varčevati' in *Herd* 'ognjišče' (B, Sn); 'štedilnik';
- (51) **šprudl** -a m < Sprudler, der (D); 'žvrklja, lesena priprava z odebeljenim nazobčanim koncem zlasti za pripravljanje tekočega testa';
- (52) **štaubcuker** -a m < Staubzucker, der (D); 'sladkor v prahu';
- (53) **talar** -a m < Teller, der; iz avstr. bav. nem. *Täller* (ST, B); 'krožnik';
- (54) **te** -a m < (tej pri ST) Tee, der; iz, nvn. *Tee* (ST); 'čaj';
- (55) **trahtar** -a m < Trichter, der; iz srvn. *Trahter*, bav. Avstr. *Tracter*, nvn. *Trichter* 'vreči čez, prenesti, prebosti' (ST, B, P); 'lijak';
- (56) **tringlazl** -a m < Trinkglas, das (D); 'kozarec';

- (57) **vaga** -a m < Waage, die; iz stvn. Wâga, srvn. Wâge, nvn, Waage (ST, B, Sn, P);
– SSKJ² pog., SP 2001 neknj. pog.; 'tehtnica';
- (58) **zaus** -a m < Soße, die; iz nvn. Soße (B); 'omaka';
– SSKJ² nižje pog., SP 2001 neknj. ljud.;
- (59) **zemft** -a m < (žénof) Senf, der; iz srvn. sēnef, sēnf, stvn. sēnaf, nvn. Senf, nem. Senf 'gorúšica' (ST, B, Sn, P); 'gorčica';
- (60) **žemlprezni** -a m < Semmelbrösel, mn. (D); 'bele drobtine';

Ugotovitve

Analiza je pokazala, da se večina od 60 samostalniških germanizmov pojavlja v slovarjih, kjer lahko razberemo tudi izvor (Bezljaj, Striedter-Temps, Snoj, Pleteršnik), 19 samostalnikov pa je bilo treba potrditi na osnovi Debenjakovega nemško-slovenskega slovarja. V normativna priročnika, SSKJ² in SP 2001, je zajetih skupaj 16 samostalnikov, od tega jih pet ni vključenih v SP 2001 (preglednica 1).

Preglednica 1: Zastopanost germanizmov v posameznih virih

Bezljaj	Striedter-Temps	Snoj	Pleteršnik	Debenjak	SSKJ ² / SP 2001
36	32	24	26	19	16

Preglednica 2: V SSKJ² in SP 2001 sprejeti germanizmi in socialnozvrstni kvalifikatorji

SSKJ ² (14 + 2)	SP 2001 (11)
	pokr.: čvič
nar.: čvič	
nar. vzhodno: repincl	
pog.: špeh, vaga	neknj. pog.: kibla, špeh, vaga
nižje pog.: jesih, kibla, knidl, košta, nudlči, pleh, puter, rink, šmorn, zaus	neknj. ljud.: jesih, knidl, košta, pleh, rink, šmorn, zaus
brez kvalif. ribežl, ribezl	

Legenda: SSKJ²: nar. – narečno, nar. vzhodno – narečno vzhodno, pog. – pogovorno, nižje pog. – nižje pogovorno; SP 2001: pokr. – pokrajinsko; neknj. ljud. – neknjižno ljudsko, neknj. pog. – neknjižno pogovorno.

Iz preglednice 2 je razvidno, da so germanizmi, sprejeti v *SSKJ²* in *SP 2001*, označeni z naslednjimi socialnozvrstnimi kvalifikatorji. V *SSKJ²* jih je največ, 10 od 16, označenih z *nižje pogovorno*, dva s *pogovorno* in eden z *narečno vzhodno*. Dve iztočnici, sprejeti v *SSKJ²*, nimata kvalifikatorja. V *SP 2001* je največ germanizmov, 7 od 11, označenih z *neknjižno ljudsko*, tri z *neknjižno pogovorno*, eden s *pokrajinsko*.

Sklep

Besedje v malečniškem govoru je seveda enako knjižnemu jeziku, vendar pa je prisotno tudi neknjižno besedje, veliko je germanizmov, nekateri so zajeti tudi v sodobne jezikovne priročnike, kot sta *SSKJ²* in *SP 2001*. Socialnozvrstni kvalifikatorji se v obeh sicer nekoliko razlikujejo, (*SSKJ²*) narečno, narečno vzhodno, pogovorno, nižje pogovorno oziroma (*SP 2001*) pokrajinsko; neknjižno ljudsko, neknjižno pogovorno, a kažejo prisotnost germanizmov v živem jeziku. Pregledano gradivo je ponudilo naslednje ugotovitve: a) prisotnost in vpetost germanizmov v slovenski jezikovni sistem – posledično zaradi bogatih besedotvornih možnosti tudi tvorbe besednih družin; b) upoštevanje funkcionalnega razslojevanja slovenskega jezika, saj bi kakršna koli prepoved rabe germanizmov vodila v siromašenje slovenskega jezika samega; c) poznavanje ustreznega slovenskega izraza za starejše germanizme; č) krepitev jezikovnega občutka in moči tvorbenih in izraznih sposobnosti slovenskega jezika. Križman (2006: 337–339) je glede uporabe germanizmov zapisal, da je »striktno zahtevanje standardnega jezika nespodbudno za živo jezikovno izražanje, jezik se lahko izsuši in atrofira [...]. Zato so ti izrazi jezikoslovno dragoceni kot regiolektalni, idiolektalni in sociolektalni pojav.« Seveda, kot dodaja, če se le funkcionalno, pokrajinsko in položajsko motivirani (Križman 2006: 337–339).

Literatura

BESEDJE = Besedje za malečniški slovar (Zbrali krajani Malečnika).

France BEZLAJ, 1977–2007: *Etimološki slovar slovenskega jezika I–V*. Ljubljana: Založba ZRC.

Doris DEBENJAK, 2003: *Veliki nemško-slovenski slovar* [Elektronski vir]. Ljubljana: DZS.

Mihaela KOLETNIK, 2001: *Slovenskogoriško narečje*. (Zora, 12). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2004: O besedju in slovensko-nemških jezikovnih stikih v panonskih govorih. *Besedoslovne lastnosti slovenskega knjižnega jezika in narečij* (Zora, 28). Uredil Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 229–299.

– –, 2005: Izposojenke v narečnih poimenovanjih, vezanih na vrt in sadovnjak, v rogašovskem govoru. *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika*. (Zora, 32). Uredil Marko Jesenšek. Maribor: Slavistično društvo. 57–68.

Mirko KRIŽMAN, 2006: Vpliv nemščine na mariborski nogometni žargon po drugi svetovni vojni. *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah*. (Zora, 41). Maribor: Slavistično društvo.

MALEČNIK = Malečnik – vrata v *Slovenske gorice*. <https://malecnik.si/>

Maks PLETERŠNIK, 2006: *Slovensko-nemški slovar*. Transliterirana izd. Uredila Metka Furlan. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. <http://www.fran.si/136/maks-pletersnik-slovensko-nemski-slovar>.

Bernard RAJH, 2002: *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika*. (Zora, 19). Maribor: Slavistično društvo.

– –, 2004: Besedno prevzemanje iz nemščine v severozahodnoprleški govor. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 14/ 1, 195–202.

Fran RAMOVŠ, 1935: *Historična gramatika slovenskega jezika*. 7. *Dialekti* (Dela / Znanstveno društvo za humanistične vede v Ljubljani, 1). V Ljubljani: Učiteljska tiskarna.

Marko SNOJ, 2003: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana. www.fran.si/193/marko-snoj-slovenski-etimoloski-slovar.

– –, 2005: O prevzetih besedah, tujkah in izposojenkah, *Slovenski jezik* 5, 113–122. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-0DM8KCLKQ>.

Matej ŠEKLI, 2015: Pomenska polja nemških izposojenk v slovenščini, *Jezikoslovni zapiski* 21/2, 31–44.

Irena STRAMLJIČ BREZNIK, 2004: Germanizmi v zahodnem slovenskogoriškem podnarečju, *Annales* 14/2, 331–336.

Hildegard STRIEDTER TEMPS, 1963: *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* (Veröffentlichungen der Abteilung für slavische Sprachen und Literaturen des Osteuropa-Instituts (Slavisches Seminar) an der Freien Universität Berlin, Bd. 27) Berlin: Osteuropa-Institut, Wiesbaden: in Kommission bei O. Harrassowitz.

Jože TOPORIŠIČ, 1991: *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– –, 1992: *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana

– –, 2006: *Besediloslovne razprave*. Ljubljana: ZRC SAZU.

Silvo TORKAR [2021]: *O imenih Malečnik, Metava, Nebova, Celestrina in Trčova* (Osebna korespondenca 17. 9. 2021).

Alenka VALH LOPERT, 2007: Germanizmi v oddajah komercialne radijske postaje Radio City v Mariboru. Akten der 10. Arbeitstagung für bayerisch-österreichische Dialektologie in Klagenfurt 19.–22. September 2007. 441–457.

–, 2008: Prevzeto besedje v jeziku komercialne radijske postaje (Radio City v Mariboru), *Jezikoslovni zapiski* 14/1, 123–137.

–, 2009: Raba tujk v mariborskih govorjenih medijih, *Slavia Centralis* 2/2, 50–62.

Sergej VRIŠER, 1976: *Malečnik* (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, 62). V Mariboru: Obzorja.

Zinka ZORKO, 1988/89: Narečna podoba mariborskega predmestja, *Jezik in slovstvo* 34/7–8, 170–178.

–, 1993: Daljšanje akuta v severovzhodnih slovenskih narečjih, *Slavistična revija* 41/1, 193–207.

–, 1994: Samoglasniški sestavi v slovenskih narečnih bazah (ob izbranih narečnih besedilih). *Zbornik predavanj* (XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture). Ur. Martina Orožen. Ljubljana: Seminar slovenskega jezika, literature in kulture pri Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete. 325–343.

THE GERMANISMS OF THE MALEČNIK LOCAL SPEECH

The Malečnik local speech is a Western Slovenske gorice sub-dialect and belongs to the Pannonian dialect group. The article presents material for the dictionary of this local speech. The present analysis includes nouns of German origin, which are thematically related to kitchen and cuisine (*ajeršpajz*, *bešte*, *sugar*, *esihflajš*, *frouštikl*, *germ* ...). Their German origin and semantic interpretation are verified and confirmed in at least one of the following sources: Bezljaj's *Etimološki slovar slovenskega jezika*, Snoj's *Slovenski etimološki slovar*, Pleteršnik's *Slovene-German Dictionary*, Striedter-Temps' *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* and, when necessary, in Debenjak's *Veliki nemško-slovenski slovar*. The inclusion or non-inclusion of these Germanisms in *SSKJ²/SP 2001* and their labelling according to their social register are also presented.

Most of the 60 Germanisms appear in etymological dictionaries (Bezljaj – 36, Striedter-Temps – 32, Snoj – 24, Pleteršnik – 26), 19 nouns had to be confirmed on German Debenjak's dictionary. The normative manuals, *SSKJ²* and *SP 2001* cover 16 nouns, out of which in *SP 2001*, only five are not present.

The Germanisms included in *SSKJ²* are labeled according to their social registers: dialectal, dialectal Eastern, colloquial, vernacular; in *SP 2001*: regional, vernacular, colloquial. Two Germanisms in *SSKJ²* are not labeled according to their social register.